

Het verlies van Voorzieningen

Proefschrift Suzan Christiaanse

Prof. dr. Tialda Haartsen

Prof. dr. Dirk Strijker

Pijlers Krimp-beleid:

1. Wonen en Ruimte
2. Economische Vitaliteit
3. Voorzieningen

› Vaak gedacht:

BEVOLKINGS-
KRIMP

AFNAME
VOORZIENINGEN

AFNAME
LEEFBAARHEID

› Maar is dat wel zo?

1: Bevolgingskrimp > afname voorzieningen?

BEVOLKINGS-
KRIMP

AFNAME
VOORZIENINGEN

AFNAME
LEEFBAARHEID

Leeuwarder Courant - dinsdag 27 december 2016 - fryslan@lc.nl

LC

Provincie wil krimp bijsturen met fonds

ATZE JAN DE VRIES

LEEUWARDEN De provincie overweegt een krimpfonds te maken.

Dat moet gemeenten stimuleren om harde afspraken te maken over voorzieningen.

Gemeenten in krimpregio's vinden wel dat het tot spreiding van voorzieningen moet komen, maar inhoudelijk liggen er nog geen harde afspraken tussen de betreffende overheden.

Het college van gedeputeerde staten schrijft dit in de Tussenbalans, een notitie die aangeeft hoe het pro-

vinciaal beleid voor de periode 2015-2019 vlot. De provincie wil gemeenten helpen om tot overeenstemming te komen.

Een mogelijk middel is een nieuw transitiefonds. Dat kan helpen om maatschappelijk vastgoed een andere functie te geven of te verduurzamen. Dit geldt bijvoorbeeld voor scholen, dorpshuizen, bibliotheken en gemeentehuizen. De provincie kan er spelregels aan verbinden, zodat alleen gemeenten met spreidingsplannen ervan kunnen profiteren. Het fonds kan ook dienst doen op de woningmarkt. Friesland wacht een forse *mismatch* tussen de

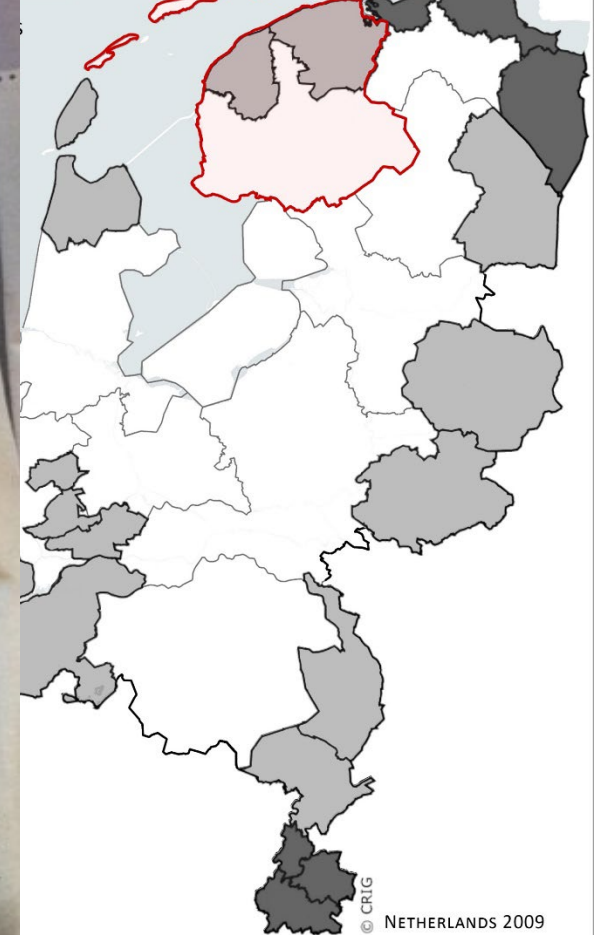
huidige voorraad en wat er in de toekomst wordt verlangd. Ruim de helft van de zeventigplussers heeft een vrijstaande koopwoning, terwijl slechts een kwart van de zeventigminners dat ook wil.

Verder stelt de provincie dat veel woningen die gebouwd zijn in de periode 1965-1985 matig van kwaliteit zijn en laag worden gewaardeerd. Een derde knelpunt vormt de groeiende vraag naar een combinatie van wonen met zorg.

De provincie wil graag meer zeggenschap over spreiding van zorgvoorzieningen, maar is niet optimistisch over de kansen daarop.

POLICY:

REGIONS

Afname voorzieningen in Krimp-regio's?

- › Is de focus op anticipeer- en krimp-regio's wel juist? > hier afname van bereikbaarheid basisvoorzieningen?
- › Paper 1: verandering distributie en bereikbaarheid van basis-voorzieningen tussen 2000-2012 in Fryslân

Keuze 3 lokale voorzieningen voor basis-behoefte:

- › Supermarkt
- › Basisschool
- › Huisarts

Afname voorzieningen

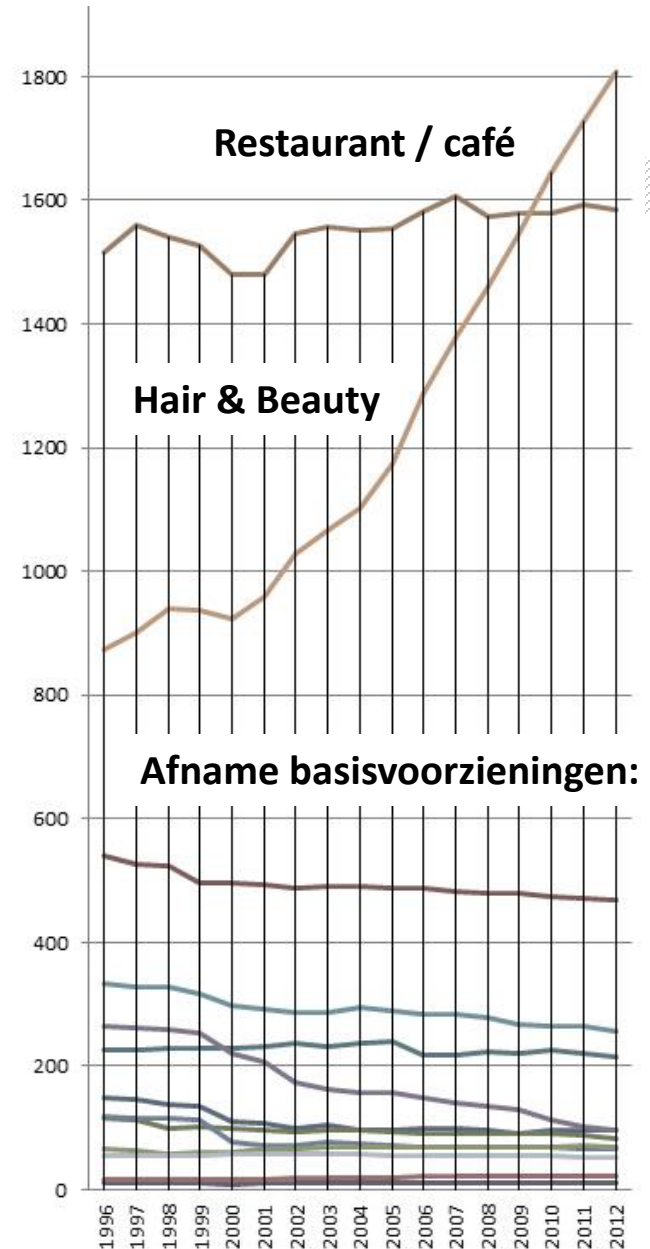

Table 1 – population change between 2000-2012, and change facilities in numbers and percentages

	Small villages	Medium villages	Large villages	Small Towns	Large Towns	Fries- land
	< 500 inhabitants	500-1500 inhabitants	1500-5000 inhabitants	5000-15000 inhabitants	>15000 inhabitants	
Total population change*	-2%	+1%	+2%	+4%	+7%	+3%
Pop. Change ages 0-24	-8%	-5%	-4%	-4%	+3%	-2%
Change elderly (over 65)	+29%	+24%	+22%	+25%	+16%	+22%
Basic local facilities **						
change General Practitioners	-4 -44%	-5 -13%	-7 -12%	-5 -9%	+6 +9%	-15 -7%
change Primary Schools	-5 -7%	-7 -5%	-3 -3%	-6 -7%	-5 -7%	-26 -5%
change Supermarkets	-8 -62%	-30 -42%	+5 +8%	-2 -3%	-9 -12%	-44 -15%
Total change basic facilities	-17 -18%	-42 -16%	-5 -2%	-13 -6%	-8 -4%	-85 -8%

Bevolkingsgroei
 3%
 toename
 autobezit 30%!

Voorafname in
 dorpen (<1500 inw)

Schaalvergroting
 supermarkten en
 huisartsen

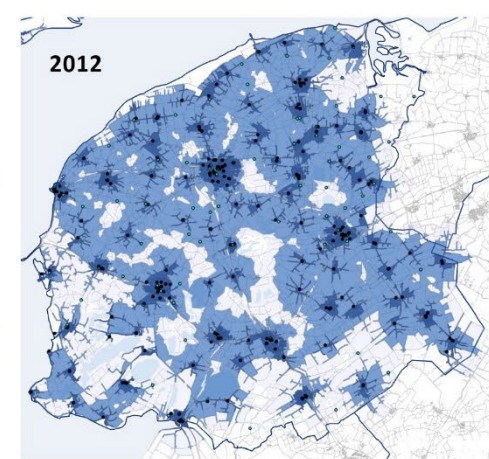
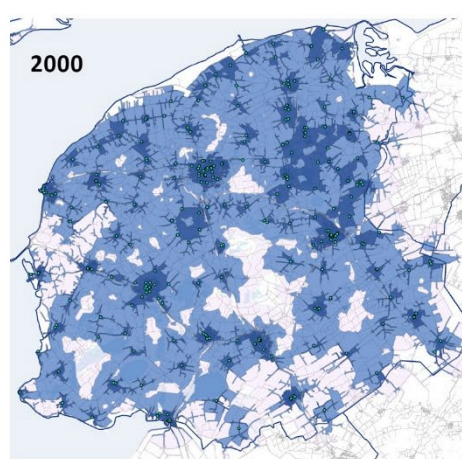

Netwerk Analyse

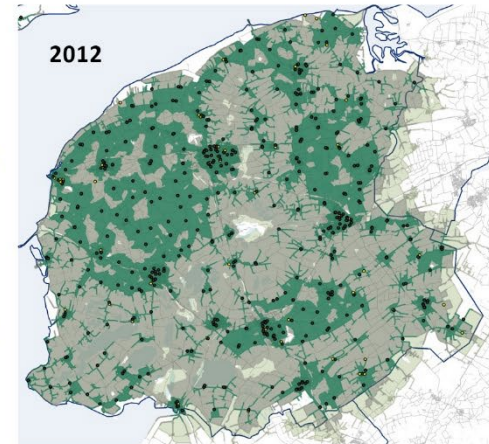
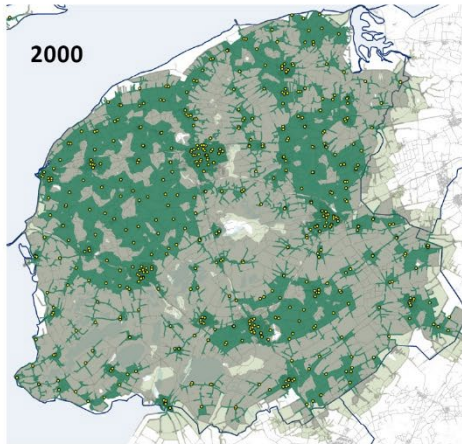
- › 7,5 km (alles)
- › 5 km is een acceptabele afstand volgens Friezen
- › 2,5 km (meeste bevolkingskernen)

Simpele methode GIS

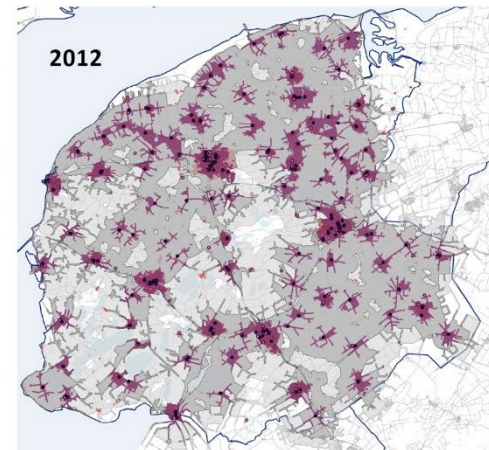
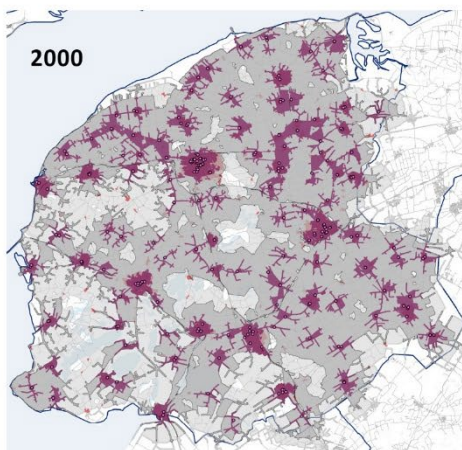
SUPERMARKETS

PRIMARY SCHOOLS

GENERAL PRACTITIONERS

BASIC FACILITIES FRYSLÂN

2000-2012

CHANGE IN ACCESS TO:

SUPERMARKET

GENERAL PRACTITIONER

PRIMARY SCHOOL

NOF

NWF

LEGEND

- Change access to 1 basic facility between 2000-2012
- Change access to 2 basic facilities between 2000-2012
- Stable regions: all basic facilities within 5km between 2000-2012
- Improved: in 2012 basic facilities within 5km
- Areas deprived of all basic facilities (no villages)
- Stable low access: GP and supermarket > 5km between 2000-2012
- Villages affected by change in access
- NOF and NWF 'anticipeer'-regions
- Four municipalities experiencing population decline between 2000-2012

Conclusies uit dit onderzoek

- › Bereikbaarheid is goed (altijd binnen 7,5km)
- › Gebieden (in Fryslân) met slechtere bereikbaarheid basisvoorzieningen (>5km) corresponderen NIET met anticipeer-regio's of bevolkingskrimp
- › dus de beleidsfocus voorzieningen is hier niet juist
- › Door schaalvergroting en toegenomen mobiliteit zijn het vooral de kleine dorpen die geraakt worden
- › Dit kan problematisch zijn voor mensen zonder auto en senioren > nieuwe focus?!

De volgende stap

- › 95% van mensen wonend in ruraal gebied heeft een auto (SCP)
- › Als bereikbaarheid voor de meeste mensen geen probleem is... waarom zijn we dan wel bezorgd over het verdwijnen van voorzieningen?

2: Afname voorzieningen > afname leefbaarheid?

BEVOLKINGS-
KRIMP

AFNAME
VOORZIENINGEN

AFNAME
LEEFBAARHEID

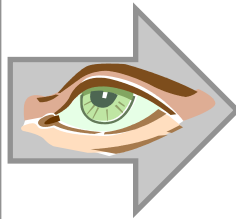
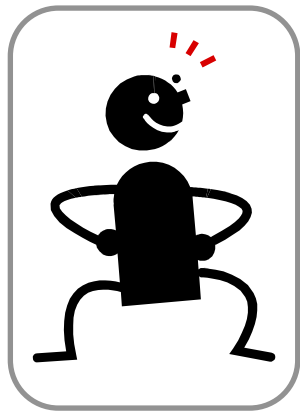

Leefbaarheid/Liveability

“The degree to which the living environment fits the requirements and desires of the individual” (Leidelmeijer, et al., 2008)

Subjective
Liveability

Objective
Liveability

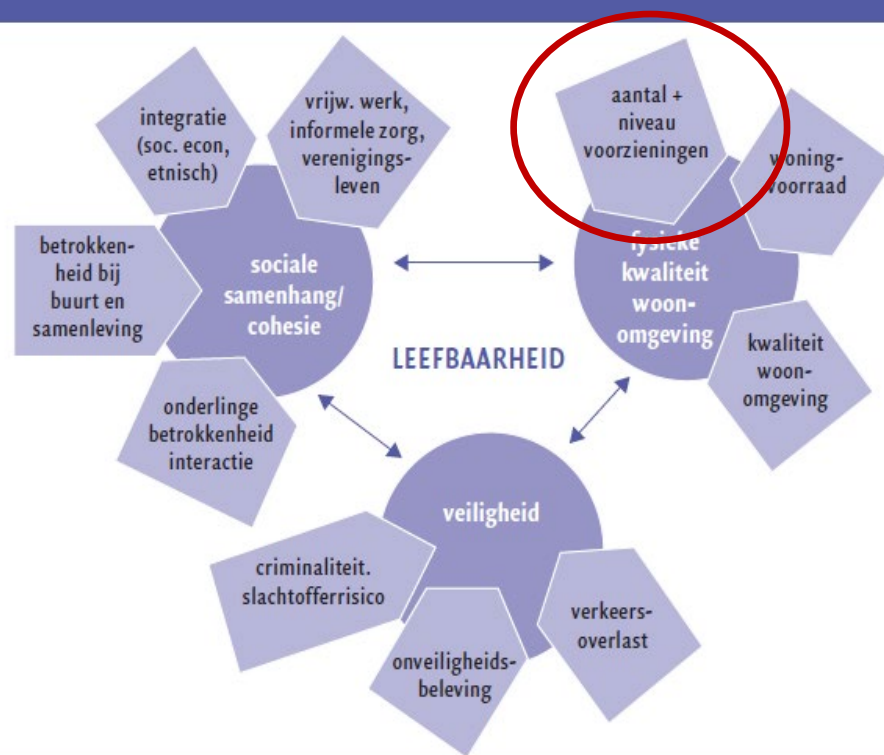

The Individual

The Living Environment

Leefbaarheid beïnvloed door factoren:

- › Verschillende factoren › invloed op leefbaarheid
- › Aanwezigheid voorzieningen is 4% van de verklaring (SCP)
- › Belangrijker zijn: eigen huis, buurt, veiligheid, transport, bereikbaarheid van werk etc

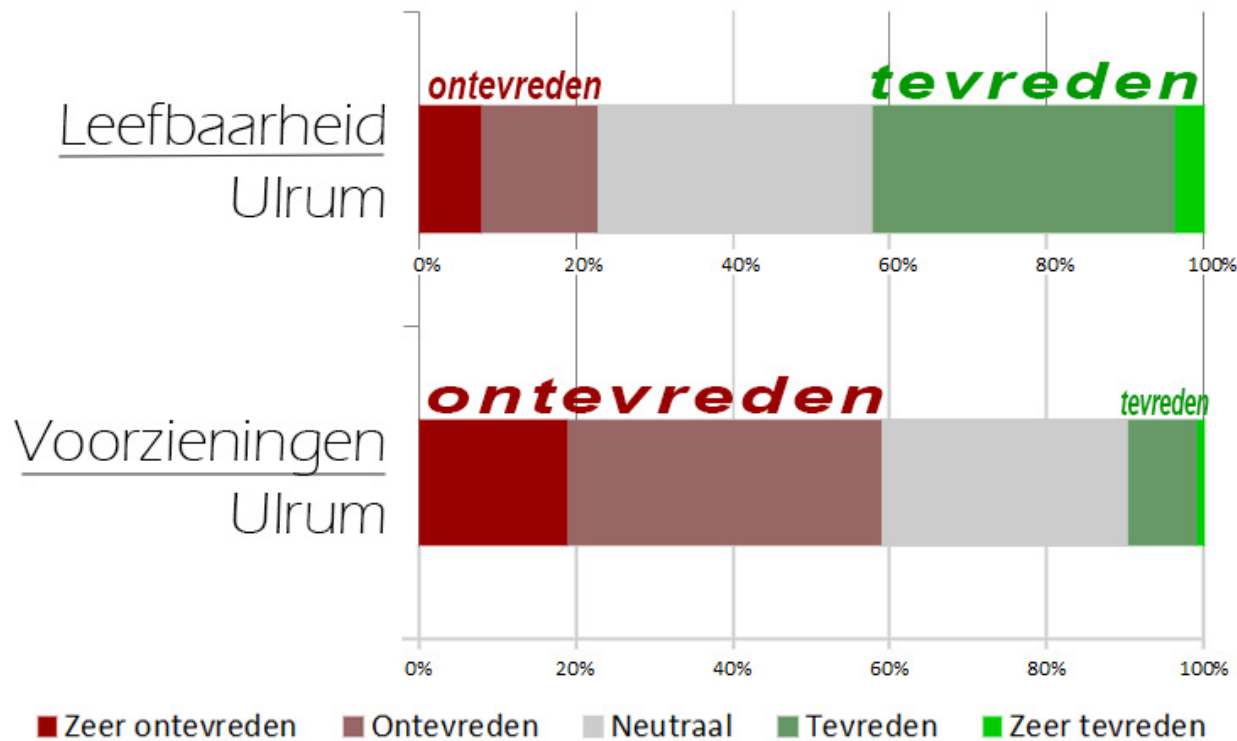

(Gardenier et al., 2011 / Namazi-Rad et al., 2012 / Steenbekkers et al., 2013)

De Hart, J., Knol, F., Maas - de Waal, C. & Roes, T. (2002). Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Enquête in Ulrum, Groningen 2015:

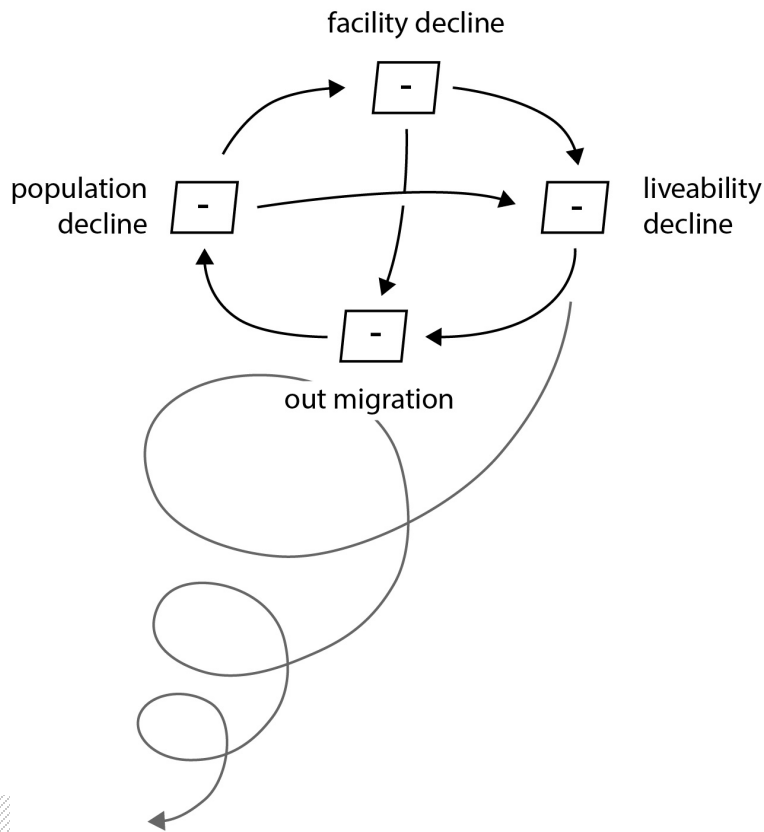
Waarom ophef bij verdwijnen voorziening?

- › Voorzieningen zoals de sportclub, dorpschool of lokale supermarkt hebben vaak meer betekenis dan alleen primaire functie:
 - Ontmoetingsfunctie en andere activiteiten
 - Symbolische en emotionele betekenis

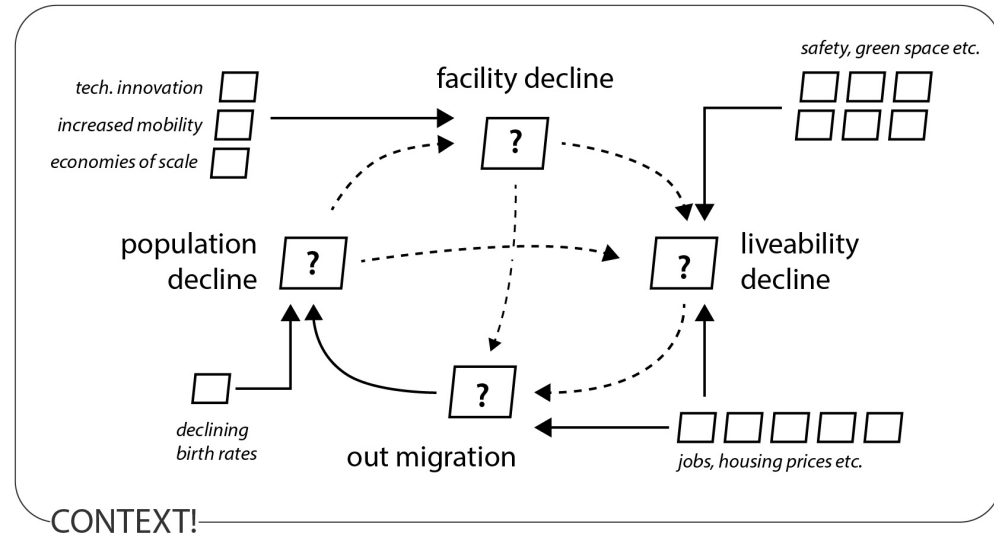

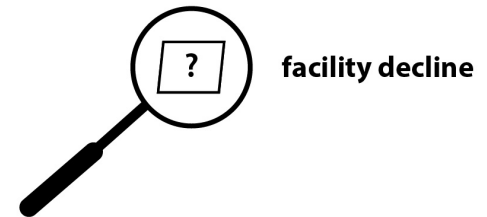
1 POPULAR ASSUMPTION
 THE DOWNWARD SPIRAL OF DECLINE

2 ACTUAL SITUATION
 FACTORS THAT INFLUENCE DECLINE

3 LET'S ZOOM IN
 ON THE EXPERIENCE OF:

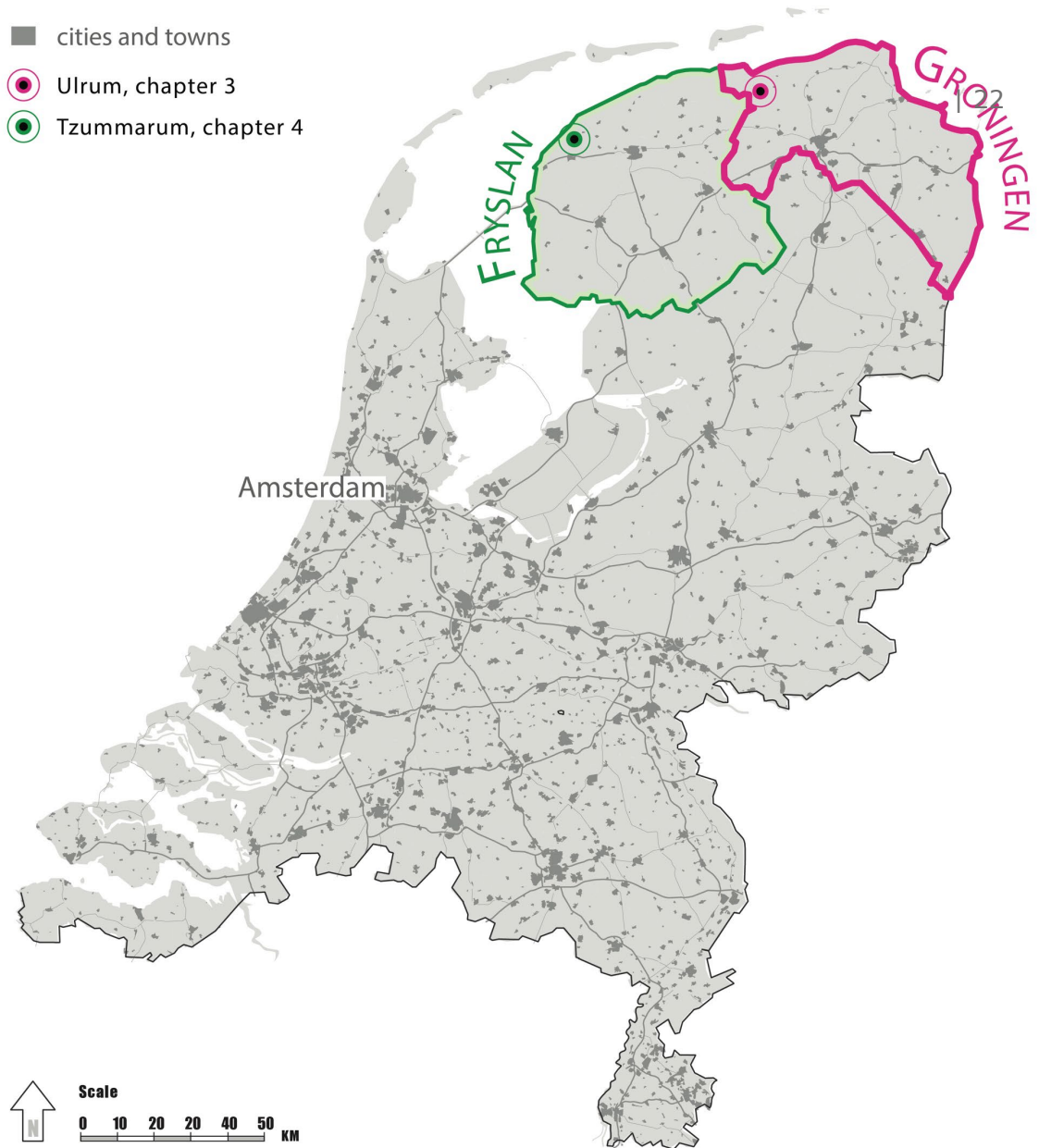
3. Veranderpijn: *de symbolische en emotionele betekenissen van voorzieningen*

- cities and towns
- Ulrum, chapter 3
- Tzummarum, chapter 4

> Case: Ulrum

Case: Sluiting supermarkt Ulrum Groningen

› SPAR

Met 2 euro meer besteden per week kunnen we de Spar openhouden

Krimpdorp Ulrum is zijn supermarkt kwijt

DvhN 3 juni 2015

PAULINE VAN KEMPEN

ULRUM Nog even snel een boodschap halen kan niet meer in Ulrum. Ondernemer Marcel Vogelzang heeft de deuren van de Spar gesloten.

Zijn inspanningen om de dorps-super de afgelopen tweeënhalve jaar overeind te houden, hebben onvoldoende opgeleverd. De klanten lieten het afweten. „Als team hebben we er alles aan gedaan, maar het mocht niet zo zijn”, concludeert hij teleurgesteld. Zaterdag was de winkel voor het laatst geopend, gisteren haalde Vogelzang de laatste spullen weg.

Nog onduidelijk is of de Spar Holding een doorstart wil maken. Het moederbedrijf heeft de ondernemer de afgelopen jaren gesteund en het ministerie van Binnenlandse Zaken betrof Spar Vogelzang zelfs in een proefproject rond leefbaarheid.

Bij de Spar Holding kon gisteren niemand reageren. In samen-

werking met de Rijksuniversiteit Groningen heeft Spar vorige week een enquête in Ulrum verspreid. „Maar in deze vorm kan het sowieso niet meer”, stelt Vogelzang.

Afgelopen najaar vroeg hij de inwoners van Ulrum om wekelijks 2 euro extra in zijn winkel te besteden, zodat hij voldoende omzet zou draaien. Sinds de komst twee jaar geleden van de Aldi en de Jumbo naar Leens stappen Ulrumers massaal in de auto voor hun boodschappen.

Met Dorpsbelangen en Project Ulrum 2034, dat zich met geld van de provincie inzet voor de leefbaarheid op lange termijn in het krimpdorp, is herhaaldelijk gesproken over mogelijke andere vormen, bijvoorbeeld een corporatie of de inzet van vrijwilligers.

„Wat ons betreft was een kleinere winkel nog een optie”, zegt Roelof Noorda van Ulrum 2034. „Maar daar wilde Marcel niet van weten. Het is een verlies voor het dorp, maar dat is met zijn koopgedrag ook duidelijk geweest.”

Brei je Blauw voor Boodschappen!

Ulrum is een klein dorpje in het noorden van Groningen. Aan het wad, tussen de klei. De wind suist langs mijn oren terwijl ik door de verlaten straten van Ulrum fiets. Zo op het eerste gezicht weinig te beleven. Maar dan bel ik aan... Van het ene verhaal beland ik in het andere.

Achter de muren van de rode bakstenen huisjes zitten oudere dames dagenlang sokken te breien voor familie. Een ambacht dat net als het dorp met uitsterven bedreigd wordt doordat veel mensen wegtrekken. Het sokkengilde Ulrum pakt de breinaalden op en strijdt voor de toekomst van de lokale Spar door de verkoop van 'Ulrum's'.

Deze prachtige sokken zijn met liefde voor jou gebreid!
Project van Elize Rietberg

Negatieve reactie op sluiting Spar

- › 85% heeft negatieve reactie op sluiting Spar.
 - Nadelig voor zichzelf, maar ook voor medebewoners of voor het dorp

“Wat stom! De enige supermarkt voor het hele dorp? Wat moeten de bejaarde medebewoners dan doen?” (R245)

“Heel jammer!!! School en winkel horen in het dorp, ook voor sociale contact en beweging in het dorp.” (R267)

- › Wat veroorzaakt deze negatieve reactie reacties?

Regressie Analyse

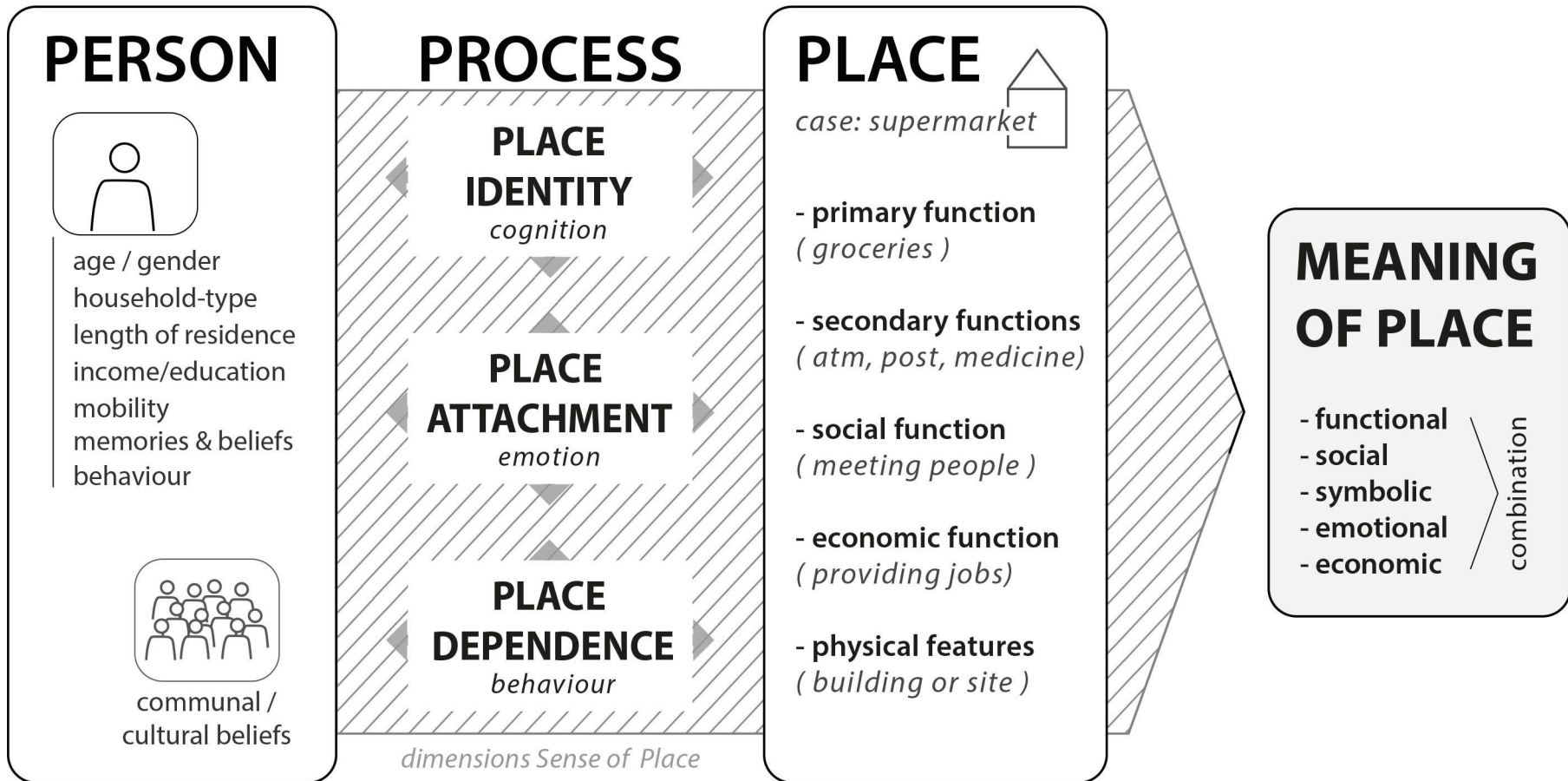
Wat vindt u er OP DIT MOMENT van dat de SPAR dicht gaat?		B
Persoonskenmerken	Geslacht	,076
	Leeftijd	,001
	Huishouden Alleenwonend [0= nee, 1= ja]	-,042
	Woonduur	-,001
	Geen beschikking gemotoriseerd transport [0= wel auto, 1= niet]	-,074
Verbondenheid en Bereikbaarheid	Frequentie van bezoek [0= niet vaak, 1= vaak]	,233
	Volgende supermarkt te ver [0= nee, 1= ja]	-,053
	Verbonden met Ulrum [1= niet verbonden tot 5= zeer verbonden]	,056
	Ontevreden leefbaarheid [1= niet mee eens tot 5= zeer mee eens]	-,038
Betekenis supermarkt	Supermarkt belangrijk voor dorp als plek om boodschappen te kunnen doen	,527**
	Supermarkt belangrijk voor dorp als ontmoetingsplek	,052
	Supermarkt belangrijk voor dorp voor identiteit/status	-,041
	Ik heb positieve herinneringen aan SPAR Ulrum	,008
	Spar is voor mij een waardevolle plek	,236**
	Ik ben afhankelijk van de Spar voor boodschappen	,078
<i>N = 312; R square = 0,534; p-waarde model = 0,000</i>		<i>p < 0,01**</i>

8 Stellingen Sense of Place in enquête

	PROCESS	PLACE	PERSON
It is important that a village has a supermarket to do grocery-shopping	Place identity	Primary function	common
It is important that a village has a supermarket as a local meeting place	Place identity	Social function	common
It is important that a village has a supermarket for it's identity/Status	Place identity	symbolic function	common
I have positive memories (events or experiences) regarding the Spar in Ulrum	Place identity	combi	personal
To me the Spar is a valuable place	Place attachment	combi	personal
I am dependent on the Spar to do grocery-shopping	Place dependence	Primary function	personal

Significant
voor
negatieve
reactie

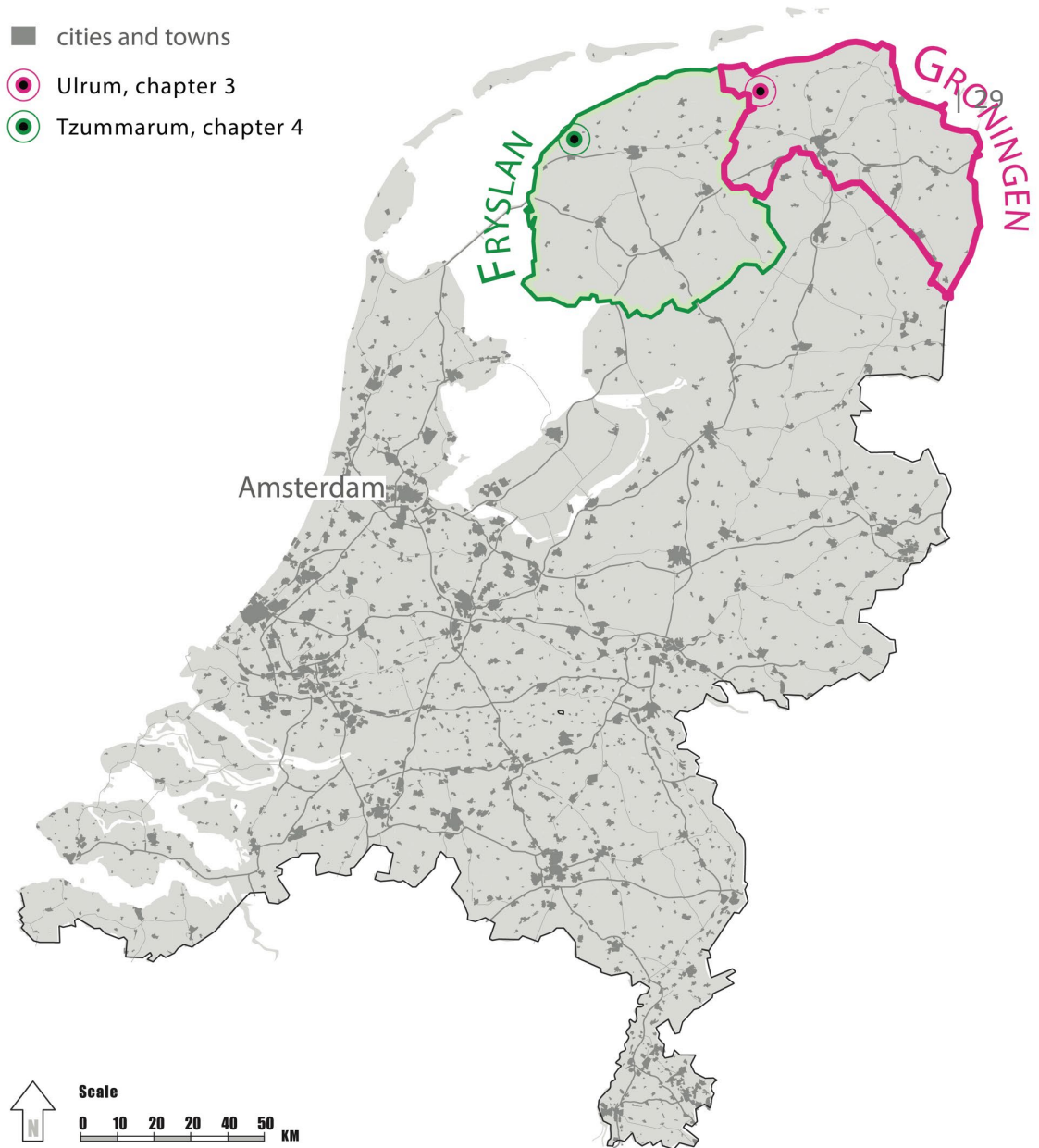
Conclusies onderzoek Ulrum

- › Bereikbaarheid is niet reden voor negatieve reactie op sluiting. Maar er is wel een groep mensen voor wie bereikbaarheid een probleem is (30% place dependent)
- › Dit zijn vooral senioren en mensen zonder auto. Deze mensen geven ook aan vaker gebruik te maken van de Spar en de andere supermarkt te ver weg te vinden.
- › Maar de meeste mensen hebben een negatieve reactie vanwege de symbolische betekenis van de supermarkt voor het dorp en de persoonlijke verbondenheid met deze plek.

- cities and towns
- Ulrum, chapter 3
- Tzummarum, chapter 4

› Case:
 Tzummarum

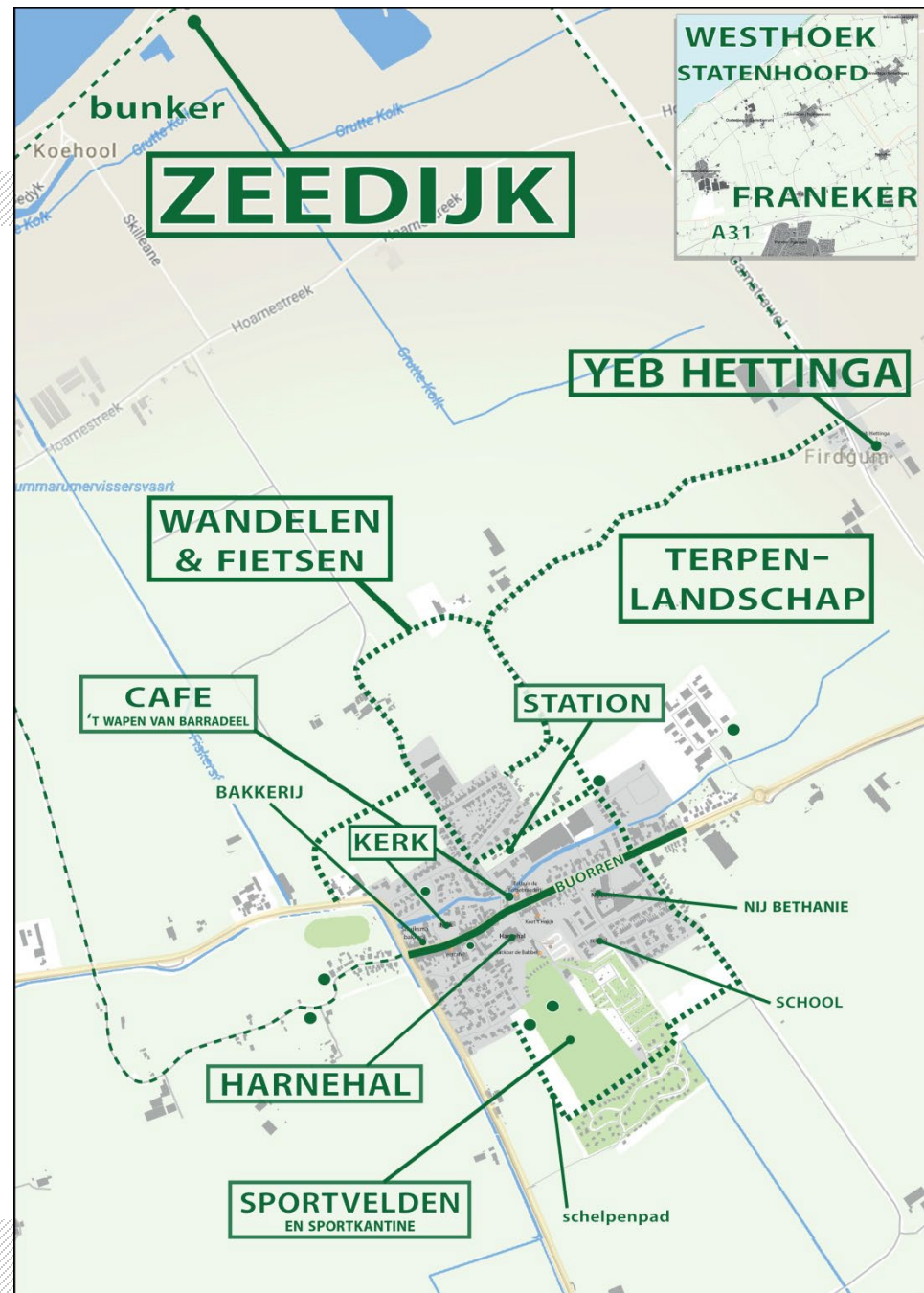

Focus groepen - mapping

Tzummarum

- › Vraag: naar welke plaatsen zou u bezoekers meenemen?
- › Kaart met positieve plaatsen in Tzummarum
- › bepalen deze plekken de identiteit van een dorp?
- › Voorzieningen zijn de plek waar het leven van een dorpsgemeenschap zich afspeeld

university of
 groningen

Voorzieningen zijn:

PLACES
OF
HOPE

The Great Good Place (1989) Ray Oldenburg

THIRD PLACES

A Very VERY Short Introduction

RAY OLDENBURG
and
KAREN CHRISTENSEN

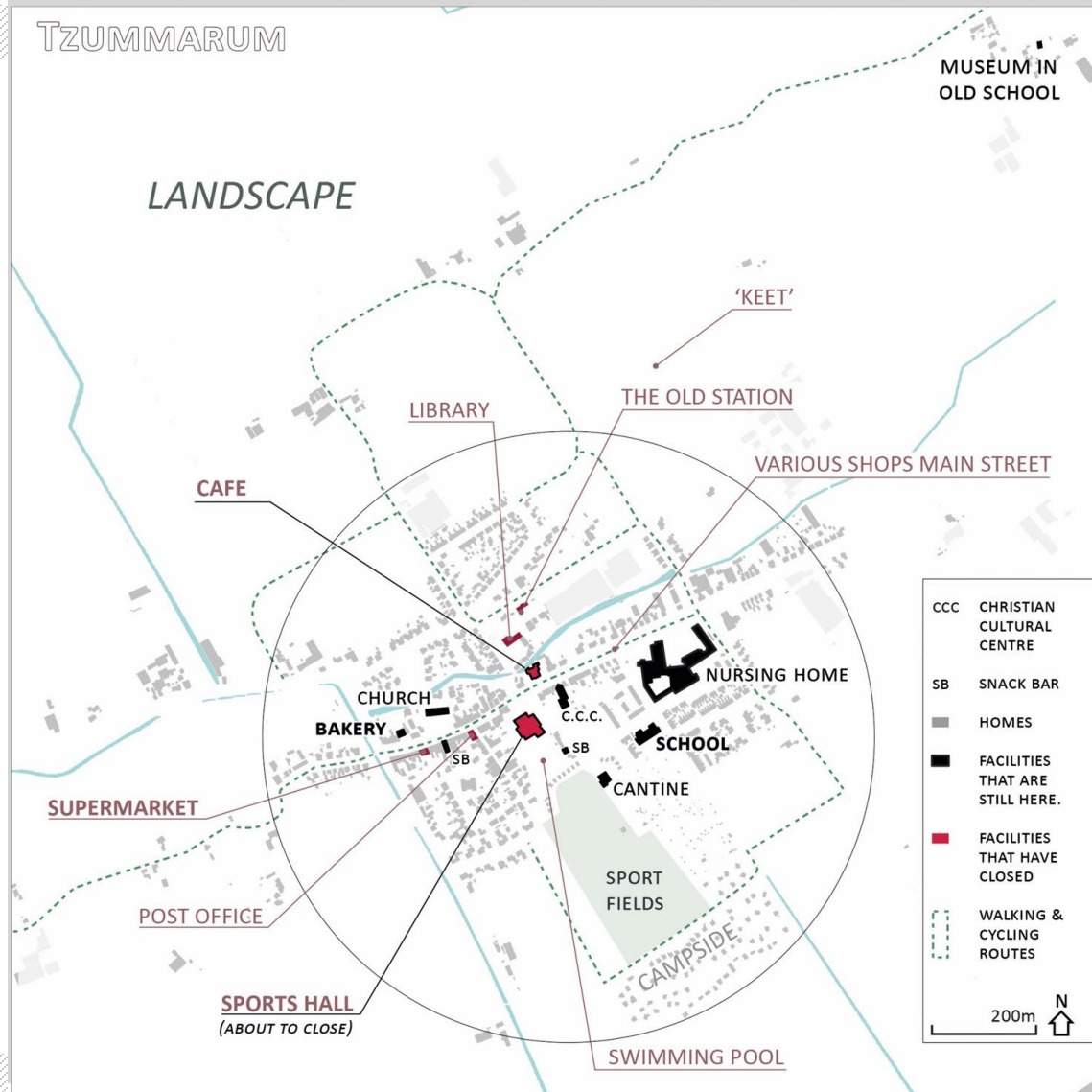
Tzummarum

Collectieve actie wordt alleen overwogen voor lokale voorzieningen met

- sociale, emotionele en symbolische waarde
- Die een gemeenschapsgevoel bevorderen
- op voorwaarde dat er voldoende collectief draagvlak en daadkracht is.

Christiaanse & Haartsen, 2020.
Journal of Environmental Psychology

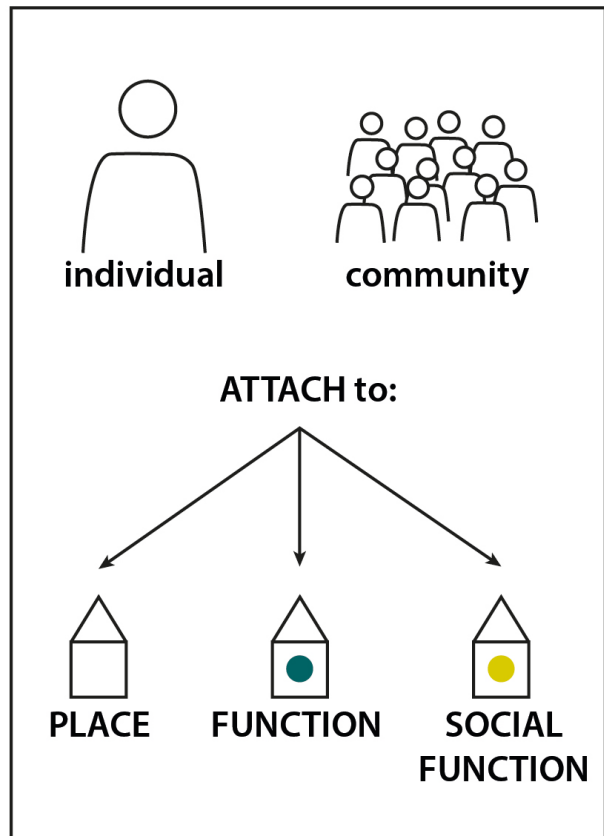
Result of the evaluative mapping exercises in the focus groups
Inside circle: current facilities / outside circle: facilities that have closed

Hogere gedachten

FACTOR: ATTACHMENT

FACTOR: EMOTIONS

coping with
change
& uncertainty

when facilities
dissappear

We hebben een Aversie tegen Verlies

The Endowment Effect

NOT MINE

MINE

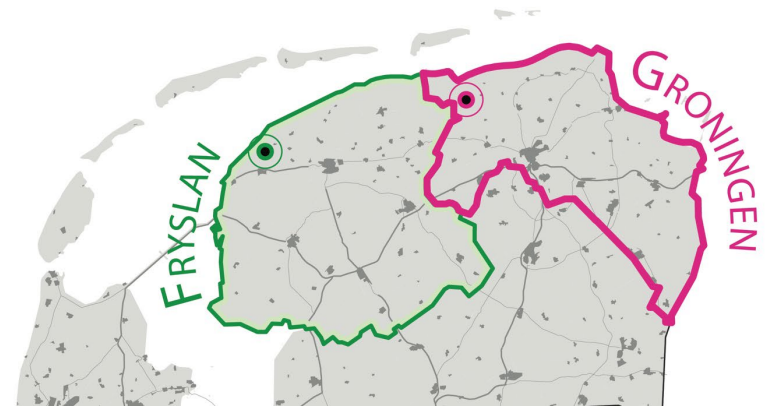

We hebben een Aversie tegen Verlies van betekenisvolle plekken

› Case: Fryslân

NETHERLANDS

- cities and towns
- Ulrum, chapter 3
- Tzummarum, chapter 4

DV=subjective value of the following facilities:
0: (very) unimportant or neutral, 1: (very) important

Predictor variable	Grocery n=1737		GP n=1702		ATM n=1714		Sports n=1674		School n=1715		Cafe n=1673		Comm.C n=1656		Church/rel. n=1700	
	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig
Availability [facility] in village/neighbourhood		***		***		***		***		***		***		***		***
1: yes	10,60	***	11,31	***	3,61	***	5,238	***	3,93	***	1,41	***	1,09	***	2,01	***
2: no, has never been here	0,76		0,52	**	0,29	***	0,786		0,26	***	0,33	***	0,52		0,45	
3: no, has closed (reference)																
[facility] is a meeting place (0=no, 1=yes)	3,77	***	2,15	**	5,17	***	6,043	***	4,16	***	5,67	***	4,32	***	10,04	***
Age in years (ratio)	0,99		1,02	**	1,01		0,996		1,02		0,99		1,02	**	1,01	
Length of residence (ratio)	1,01		0,99		1,01		1,002		1,01	***	1,01	**	1,01		1,00	
Gender (0: male, 1: female)	1,27		1,14		1,30		1,061		1,07		1,00		1,57	***	1,30	**
Urban or rural (1:rural, 2: urban =>5000 people)	1,99	***	1,02		0,99		0,549	***	0,64	***	0,72	**	0,46	***	0,88	
Work, no work, retired																
1: working	1,01		0,64	**	0,78		1,014		0,97		1,23		1,04		1,09	
2: not working	1,20		0,69		1,32		1		1,07		0,94		1,08		1,15	
3: retired (reference)																

DV=subjective value of the following facilities:

Grocery

GP

ATM

Sports

School

Cafe

0: (very) unimportant or neutral, 1: (very) important

n=1737

n=1702

n=1714

n=1674

n=1715

n=1673

Predictor variable	Grocery n=1737		GP n=1702		ATM n=1714		Sports n=1674		School n=1715		Cafe n=1673				
	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig	OR	sig			
Availability [facility] in village/neighbourhood		***		***		***		***		***		***			
1: yes	10,60	***	11,31	***	3,61	***	5,238	***	3,93	***	1,41	***			
2: no, has never been here	0,76		0,52	**	0,29	***	0,786		0,26	***	0,33	***			
3: no, has closed (reference)															
[facility] is a meeting place (0=no, 1=yes)	3,77	***	2,15	**	5,17	***	6,043	***	4,16	***	5,67	***			
Age in years (ratio)	0,99		1,02	**	1,01		0,996		1,02		0,99				
Length of residence (ratio)	1,01		0,99		1,01		1,002		1,01	***	1,01	**			
Frequency of visits															
3: 1-2 time a week			0,74		1,06		1,07	0,945	0,84	0,88	1,05	1,13			
4: < 1 time a week (reference)															
Do you feel connected/bonded to your V/N							**				***				
1: not connected (at all)	0,88		0,99		0,74		1,05	0,62	0,44	**	0,53	0,79			
2: neutral	0,90		1,02		0,81		0,825	0,69	0,70		0,42	***			
3: connected	1,14		1,10		0,98		1,303	1,03	0,90		0,75	0,82			
4: very connected (reference)															
Constant	0,22		0,34		0,54		1,012	0,47	1,04		1,64	0,04			
Model X2, df=24, p< 0.01	X2= 607,659		X2= 544,733		X2= 427,729		X2= 555,565		X2= 321,877		X2= 476,979		X2= 409,654		X2= 588,273
Nagelkerke R2	0,493		0,432		0,329		0,388		0,274		0,340		0,305		0,399
Hosmer & Lemeshow test	p = 0,753		p = 0,437		p = 0,407		p = 0,200		p = 0,112		p = 0,229		p = 0,709		p = 0,175
Classification accuracy overall	88%		85%		81,2%		78%		84%		75%		75%		89%

** significant for p< 0.05 *** significant for p< 0.01

DV = 'How (un)important is to have a [facility] in your village/neighbourhood?'

Availability [facility] was asked during time of residence, and 'I don't know' was coded as missing variables

We hebben een Aversie tegen Verlies
van betekenisvolle plekken

Aanbevelingen

#1 Besteed aandacht aan rurale gebieden

#2 Luister naar mensen die zich in de steek gelaten voelen

#3 Stop met praten over een neerwaartse spiral

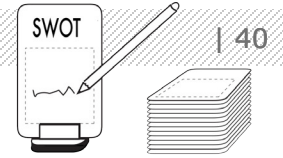
#4 Investeer in de juiste condities voor co-creatie

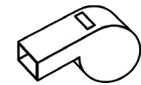
Co-creatie

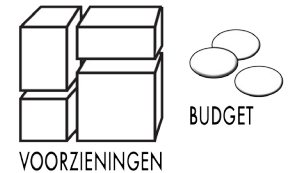
- 6-10 deelnemers en een onafhankelijke sessieleider
- 2-3 uur

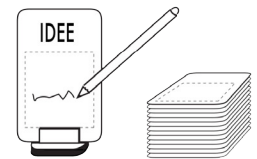
| 40

SESSIELEIDER

VOORZIENINGEN

REGELS		

INTRODUCTIE
DE SESSELEIDER INTRODUCEERT:
Wat is de bedoeling?
Hoe lang gaat het duren?
Welke route nemen we?
BESPREEK DE AANLEIDING:
Wat is de context? Wat is het thema?
[Vul van te voren de tabel hierboven in]

CASUS THEMA EN PLAATS
aantal inwoners:
demografie:
prognoses:
mobiliteit:
ontwikkelingen:

START -VUL IN-

Wij! Voorzieningen

Schrijf op!

SWOT-kaarten
Introduceer SWOT-kaarten
bediscussieer kort het
toekomstperspectief
van de (actieve) casus

SWOT
Als het proces al wat verder is kan het genoege zijn om een korte SWOT-analyse te doen, om meer tijd te kunnen besteden aan de uitwerking van scenario's. De sesseleider legt uit waar de SWOT-kaarten voor zijn.

HUIDIGE SITUATIE

STEERK PUNT Wat is er mooi / goed aan deze situatie? Waar heb je trots op? Waar kan je op bouwen!	ZWAK PUNT Wat is er slecht / niet goed / niet meer anderszins plausibel? Wat zou er moeten veranderen of beter kunnen!
---	--

ONTWIKKELINGEN TOEKOMST

KANS Wat zijn ontwikkelingen die een kans kunnen zijn voor verbetering?	BEDEIENING Wat zijn ontwikkelingen die een bedreiging kunnen zijn?
---	--

ROLESPEL
Bij gevoelige onderwerpen is het mogelijk om een rolenspel te doen (p.v. SWOT-analyse / scenario's).
De spelleider zal dit van te voren bedenken en heeft voor iedereen een kaartje met daarop zijn 'rol' > lees je kaartje en introduceer in de groep je rol

Bedenk

zet je IDEE op de kaart
speel de SWOT-kaart met een concreet voorbeeld

VERDEEL!
Verdeel de fiches die staan voor het aantal [leerlingen / leden / budget / subsidie] naar eigen inzicht. De volgende speler mag het weer veranderen. Doe zoveel rondes als nodig.

ROUTE A: BRAINSTORM
Speel het verloop van het spel met de fiches die staan voor het aantal [leerlingen / leden / budget / subsidie] naar eigen inzicht. De volgende speler mag het weer veranderen. Doe zoveel rondes als nodig.

ROUTE B: MAAK HET CONCREET
Speel de SWOT-kaart met een concreet voorbeeld

Wij! foc

Actielijst
wat: KORTE TERMIJN
wie:
wat: LANGE TERMIJN
wie:

STEM OP-SCENARIO

Optie

SPELBORD

5 onderdelen:

- Introductie
- SWOT-analyse
- Discussie
- Thema's en scenario's
- Actielijst

Voorzieningen Wij!

Vat Samen

A: THEMAS

THEMA 1

THEMA 2

THEMA 3

THEMA 4

THEMA 5

B: SCENARIO'S

Concreet: wat zijn de richtingen voor ontwikkeling in de toekomst?
SCENARIO'S: welke THEMAS kunnen aanvullend zijn

ms kan het nuttig zijn om een **businesscase** te maken. Sesseleider adviseert dan om een lijst van inkomsten uitgaven op te stellen. Een andere mogelijkheid is om lijst van **criteria** op te schrijven voor de uitwerking. Een specifieke scenario, of ideeën voor hoe de financiële positie kan verbeteren.

Voorzieningen-Wijs

- **GESPREK** > spreek belangen uit
- **BEGRIP** > verschillende standpunten met ruimte voor emoties (overweging hoeft niet rationeel)
- **POSITIEF** > start altijd met wat er mooi/goed is, maar bespreek ook zorgen
- **VERKEN** > huidige stand van zaken, toekomstperspectieven maar ook nieuwe inzichten en ideeën
- **SAMENWERKING** > alle stakeholders aan tafel dus korte lijntjes
- **SOMS CONSENSUS, ALTIJD ACTIEPUNTEN**

Conditioes voor co-creatie

- 1 Ruimte geven om emoties te uiten
- 2 Inclusieve en representatieve werving deelnemers
- 3 Duidelijk over de doelstellingen en voldoende tijd nemen in de voorbereidingsfase
- 4 Behoud het format, maar wees ook flexibel
- 5 Een democratisch proces & agency deelnemers
- 6 Voor alle bovengenoemde aspecten heb je een kundige en onpartijdige moderator nodig.

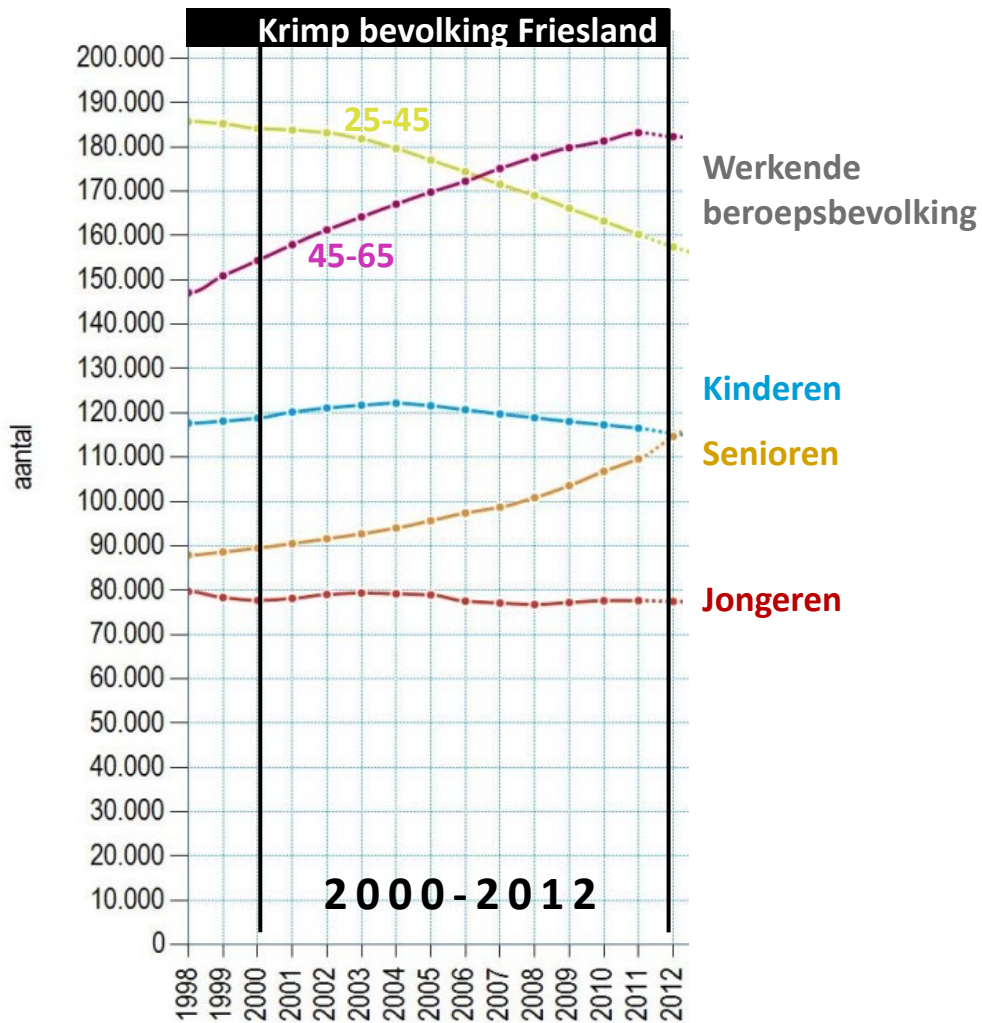
Bedankt!

Suzan Christiaanse

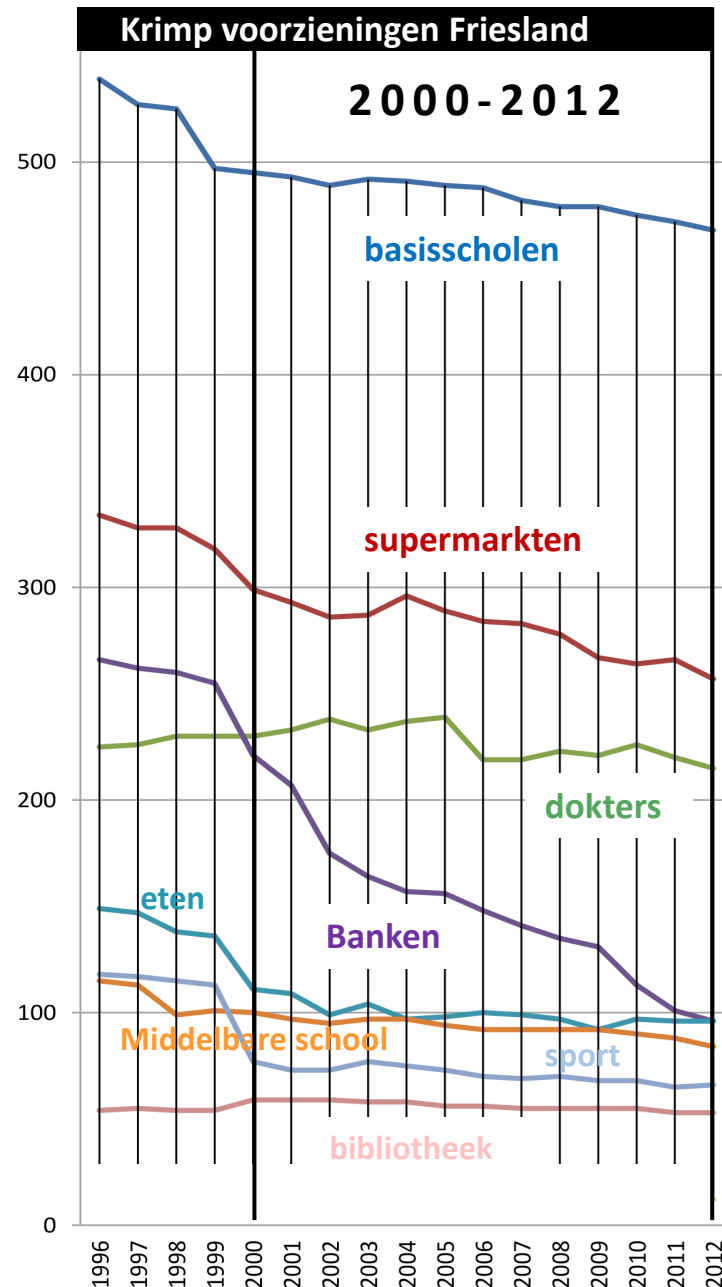
christiaanse@essb.eur.nl

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

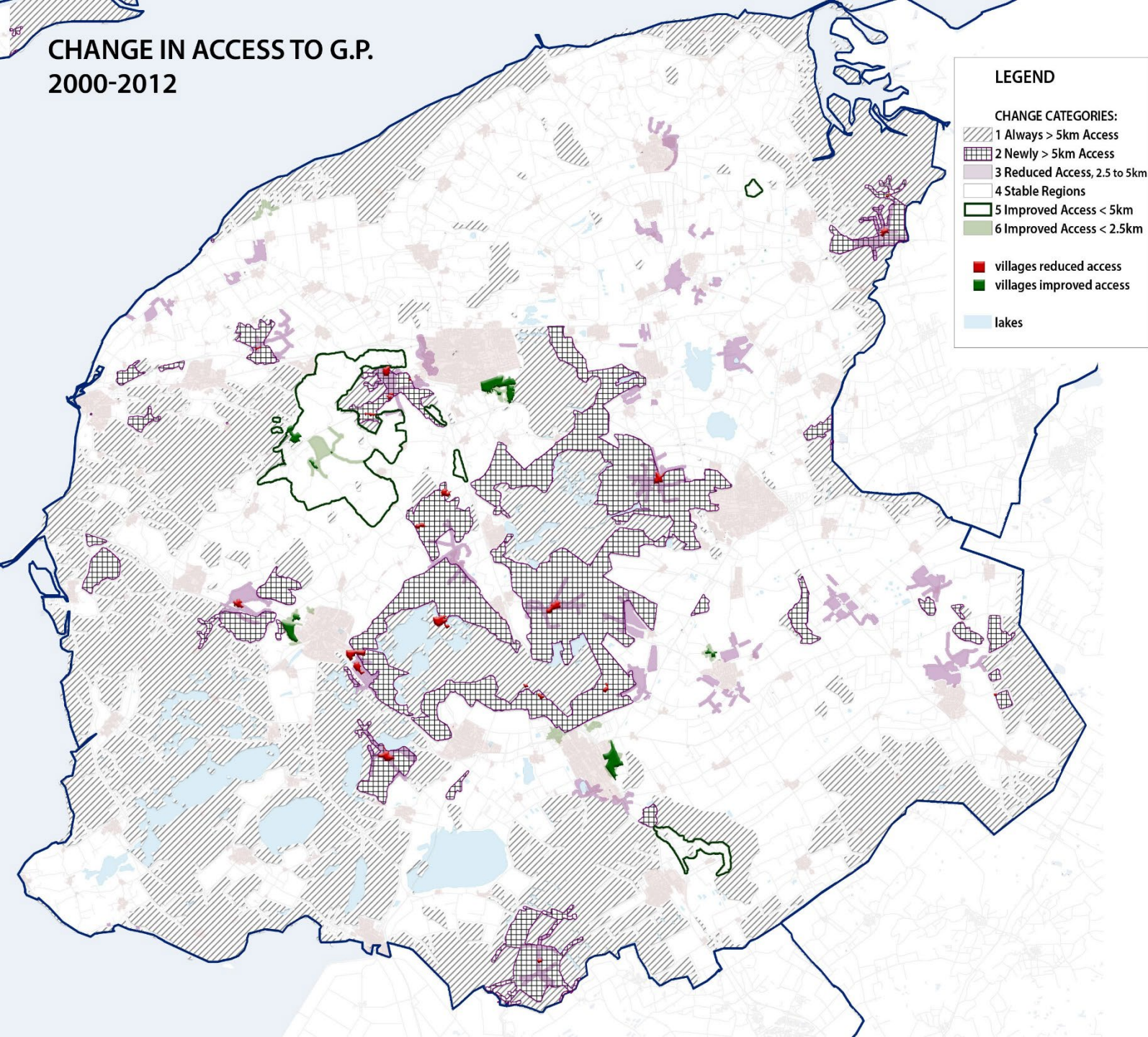

Bron: Prognose Fryslân 2013 –
 Provincie Fryslân

Bron data: LISA. Bewerking
 Christiaanse, 2015

CHANGE IN ACCESS TO G.P. 2000-2012

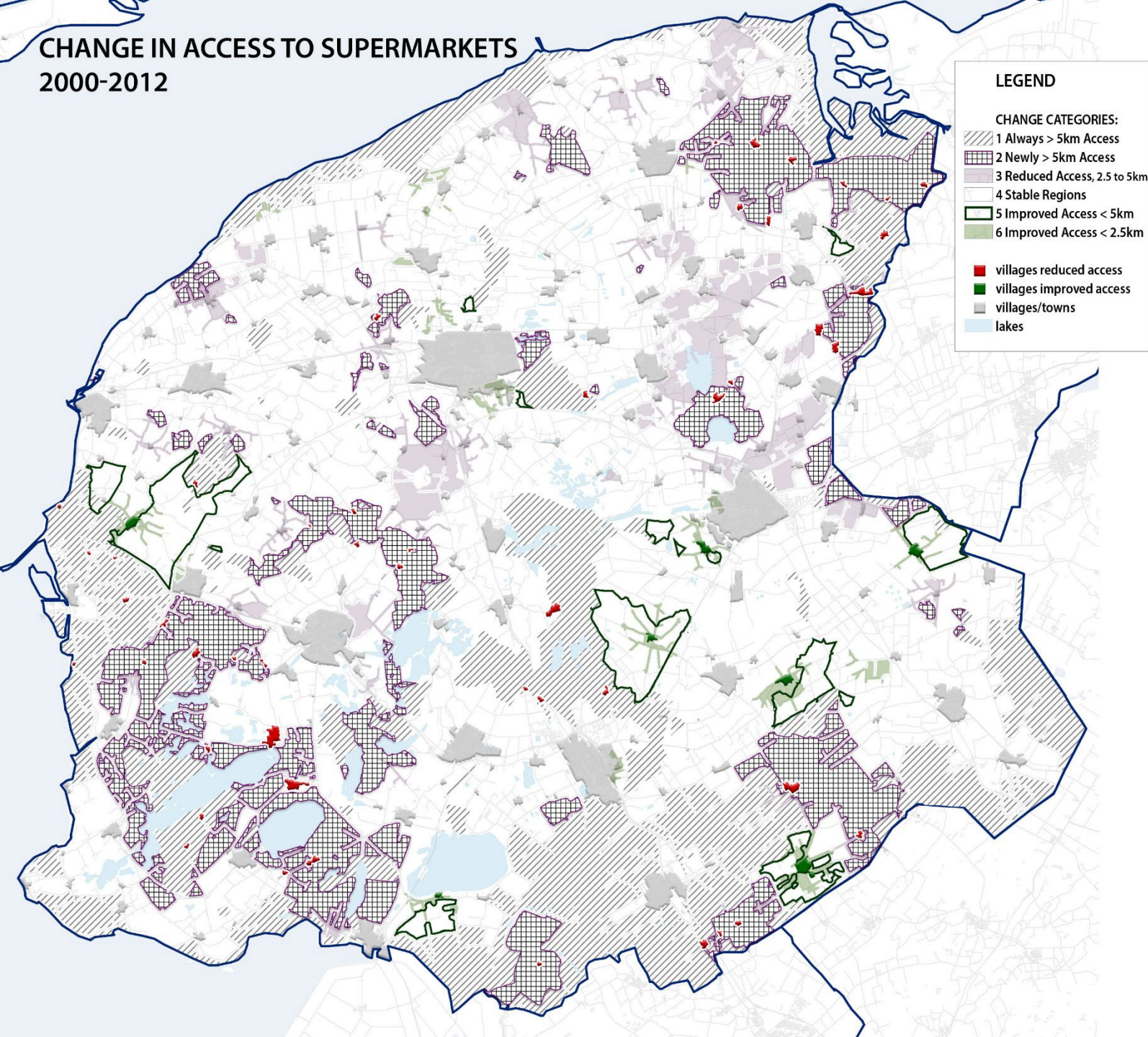

LEGEND

CHANGE CATEGORIES:

- 1 Always > 5km Access
 - 2 Newly > 5km Access
 - 3 Reduced Access, 2.5 to 5km
 - 4 Stable Regions
 - 5 Improved Access < 5km
 - 6 Improved Access < 2.5km
- villages reduced access
■ villages improved access
- lakes

CHANGE IN ACCESS TO SUPERMARKETS 2000-2012

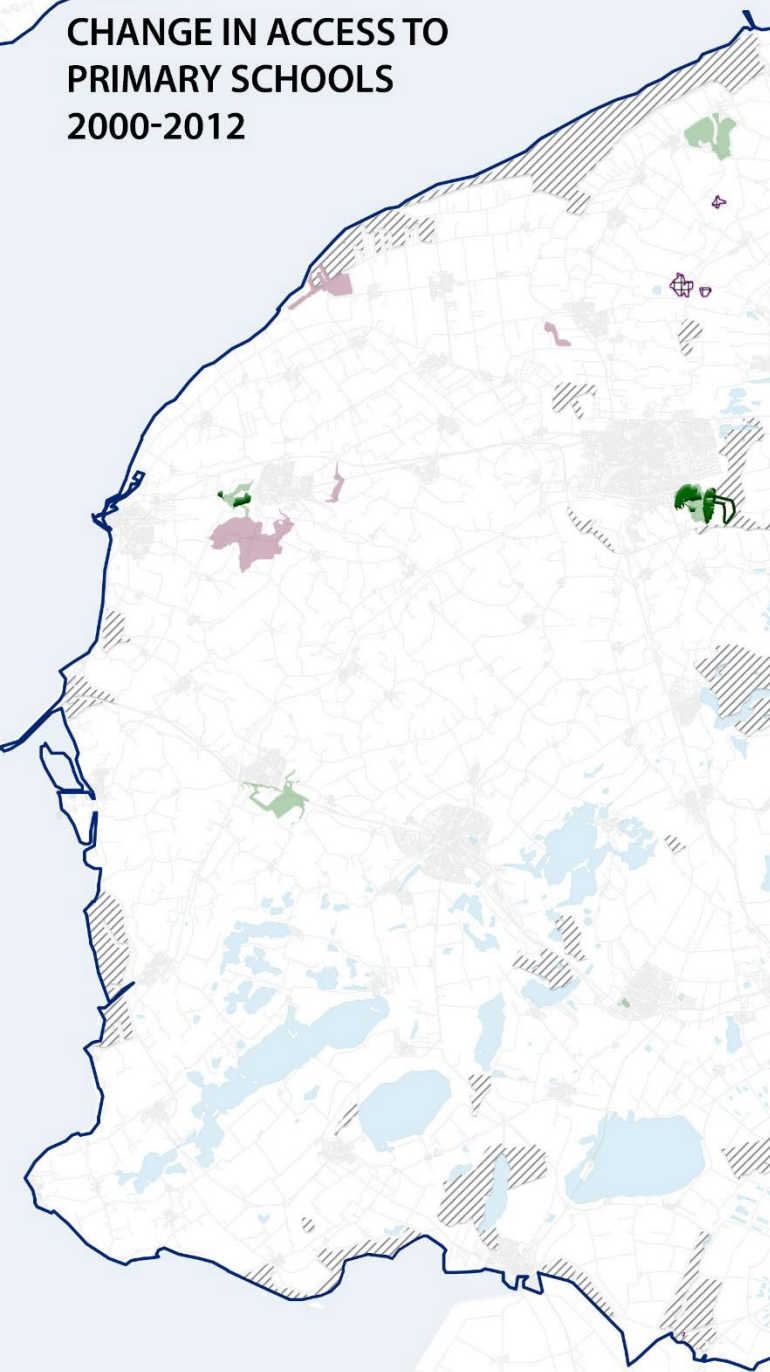
LEGEND

CHANGE CATEGORIES:

- 1 Always > 5km Access
- 2 Newly > 5km Access
- 3 Reduced Access, 2.5 to 5km
- 4 Stable Regions
- 5 Improved Access < 5km
- 6 Improved Access < 2.5km

■ villages reduced access
■ villages improved access
■ villages/towns
■ lakes

CHANGE IN ACCESS TO PRIMARY SCHOOLS 2000-2012

'Zonder school bloedt het dorp dood'

In steeds meer Nederlandse dorpen sluit de laatste basisschool zijn deuren. Ook in Oude Niedorp, in de Kop van Noord-Holland. Tot verdriet van omwonenden, leerkrachten en ouders. En de kinderen? Die zijn al heel snel gewend aan de nieuwe werkelijkheid.

ELLEN VAN GAALEN
JEROEN SCHMALE

OUDE NIEDORP | De stilte, moppert Jan Mastemaker (72), die is niet te harden. Ga naast een basisschool staan, hoe klein die ook is, en het gegil, gelach en geschreeuw van de leerlingen vult de straat, de buurt. Ook in Oude Niedorp, al had de openbare basisschool in het laatste jaar van zijn bestaan nog maar 27 leerlingen. Kleuters gingen er al niet meer naar school, de overige kinderen waren verdeeld over twee klassen: een combinatiegroep 4/5/6, en nog eentje voor 7 en 8.

De kinderstemmen zijn verstomd, ze zijn een echo uit het verleden die steeds zachter weerklinkt. OBS Oude Niedorp sloot voor de voorbije zomervakantie voorgoed en daarmee sluit het Noord-Hollandse dorp (400 inwoners) aan in de rij van ruim 600 woonplaatsen in Nederland die het zonder eigen basisschool moeten stellen.

„Onvoorstelbaar zonde,” oordeelt Mastemaker. Hij was in de jaren '70 en '80 directeur van de basisschool ('toen heette het nog schoolhoofd en dat vond ik eigenlijk een veel mooiere benaming') en woont met zijn vrouw Attie nog altijd in de rustieke ambtswoning van het hoofd naast de school.

